

Setkání teorie her s politickou psychologíí

Rozhovor s Robertem Jervisem

VÍT BENEŠ

Rendezvous between Game Theory and Political Psychology: Interview with Robert Jervis

V dnešním čísle *Mezinárodních vztahů* přinášíme čtenářům v pořadí již druhý rozhovor s klíčovou osobností oboru mezinárodních vztahů.¹ Zatímco v loňském roce (Beneš 2010) byl naším hostem Nicholas Onuf, letos přinášíme rozhovor s Robertem Jervisem (nar. 1940), profesorem mezinárodních vztahů na Columbia University. Robert Jervis je jednou z nejvýznamnějších osobností v oboru mezinárodních vztahů v USA (Peterson – Tierney – Maliniak 2005), celosvětově patří mezi deset nejvlivnějších odborníků našeho oboru (Jordan et al. 2009: 43). Známy je především díky svému výzkumu v oblasti vnímání a chybného vnímání (Jervis 1976), signalizování (Jervis 1970, 2002), věnoval se i obecnějším sociálněvědním teoriím – systémovým efektům (Jervis 1998). Zaměřuje se na strategické jednání aktérů, na souvislosti mezi vnímáním a jednáním v kontextu strategických interakcí většího počtu hráčů v systému. Význam jeho práce (Tamtéž) přesahuje hranice politických věd a mezinárodních vztahů.

Roberta Jervise je obtížné zařadit, kombinuje totiž realistické argumenty s politickou psychologíí a teorií her. Propojuje různé úrovně analýzy, není mu cizí jistá míra eklekticismu, zároveň však obdivuje logickou čistotu a úspornost některých realistických teorií (Mearsheimer 2001). Kromě výuky a výzkumu poskytuje Robert Jervis již řadu let konzultace americké vládě (ministerstvo zahraničních věcí, ministerstvo obrany a CIA). Zároveň ale (z realistické perspektivy) kritizuje Bushovu doktrínu a americké angažmá v Iráku (Jervis 2005a).

Využili jsme návštěvy profesora Jervise na loňském sympoziu Česká zahraniční politika, které pořádal ÚMV, k rozsáhlému rozhovoru. Věnovali jsme se postupně počátkům jeho kariéry v mezinárodních vztazích, jeho vlastní teoretické práci, kombinující teorii her a politickou psychologíí. Poté jsme přešli k současným teoretickým debatám, nemohli jsme se nedotknout ani Jervisovy práce pro vládu USA.

KARIÉRA V OBORU MEZINÁRODNÍ VZTAHY

Dobrý den, pane profesore. Na začátek pro vás mám poměrně jednoduchou otázku. Jak byste se vy sám charakterizoval? Jste spíš vědec, nebo pedagog?

Věnuji se, a dělám to opravdu rád, výuce, výzkumu i práci pro vládu – konzultacím k aktuálním politickým otázkám. Nicméně z těchto tří pilířů mé práce je nejdůležitější výzkum. Svůj výzkum využívám jak ve výuce, tak v konzultacích pro státní správu. Bez výzkumu bych ostatní dvě věci nemohl dělat.

Učení mě opravdu baví: dělám úvodní kurzy pro bakaláře, pak mám pokročilejší kurzy a semináře o politické historii studené války. Učím teorie mezinárodní politiky pro

doktorandy, příští rok budu mít kurz, který odpovídá mému výzkumnému tématu – signalizování a vnímání (*signalling and perceptions*). Jak státy komunikují, zvláště když jsou v nepřátelském vztahu, jak nastává průlom v diplomatických jednáních a podobné věci. Hodně lidí ve Spojených státech si myslí, že zasloužili profesori neučí, zvláště pak ne bakaláři, ale to není pravda. Mě učení baví. Navíc spousta myšlenek, které jsem později publikoval, má svůj původ ve výuce. Na přednášku máte jenom omezený čas, takže jste nuceni se rozhodnout, co jsou ty absolutně nejdůležitější body vaší argumentace...

... rozumím, jste nuceni utříd'ovat a vyjasňovat si v hlavě svoje myšlenky.

Nejenom že jste nuceni si vybrat jednu nebo dvě nejdůležitější myšlenky. Pokud děláte špičkový výzkum, často musíte přehodnocovat základní teoretická východiska, na kterých dosavadní poznání stojí. Moje práce tedy stojí na výzkumu i na výuce. V první řadě se považuji za vědce.

Co vás přimělo studovat a zkoumat mezinárodní vztahy? A co vás v tomto oboru drží?

K mezinárodním vztahům mě přivedla a nadále poutá fascinace tím, co se děje ve světě. Už od dětství mě zajímalo dění ve světě. Narodil jsem se v roce 1940, v době druhé světové války. Válka nepochybně nehrála v mém životě takovou roli jako u lidí z bývalého Československa, byla ode mě dost daleko. Přesto se stala součástí mých prv-
ních vzpomínek. Když jsem trochu zestárl, poslouchal jsem rádio a četl noviny v době, kdy začínala studená válka. Mám v paměti sestřelování amerických letadel nad Jadranem, myslím, že to bylo v roce 1946 nebo 1947. Pamatuji si, že jsem otravoval rodiče otázkami, proč se to stalo. Jak by měly USA reagovat? Vzpomínám si na sovětské argumenty, že šlo o špionážní letadla. Jako správný americký občan jsem ty argumenty považoval za absurdní, teprve později mi došlo, že ty letouny byly opravdu na průzkumné misi. Jde o to, že od svého mládí jsem byl fascinován událostmi ve světě. Co se bude dít dál a co by měly Spojené státy dělat? Proč se to všechno děje? Jak tomu máme rozumět?

Takže za tím byla spíš snaha porozumět věcem, nebo je změnit?

Porozumět. Chtěl jsem přijít věcem na kloub.

A co vás na výzkumu přitahuje dnes? Skutečnost, že svět je pořád v pohybu a vy stále potřebujete vědět více?

Ano. Pozoruji, co se děje ve světě, a snažím se tomu porozumět. Jak věci zapadají či nezapadají do mých stávajících argumentů. Zároveň se snažím studovat historii, i když ne tolik, kolik bych sám chtěl. Spolupracuji s historiky studené války, přispěl jsem do *Encyklopedie studené války*, vyšlo mi šest či sedm článků o studené válce (například Jervis 1980, 2001). Kromě toho sleduji i historii mezinárodních vztahů v 19. a na počátku 20. století. Proč například došlo k mnichovské krizi, jaká byla Chamberlainova motivace, jestli byl naivní, nebo se snažil získat čas. Jak jeho motivace zapadají do obecných teoretických modelů. To je tedy induktivní, empirická část mého výzkumu. Zároveň jsem však teoretik, takže sleduji teoretickou literaturu a přemýšlím o jejich silných a slabých stránkách a o tom, kam by se měl ubírat můj vlastní teoretický výzkum.

Kdo nebo co vás nejvíce ovlivnilo? Co jste četl jako student, které teoretické směry formovaly vaše uvažování o mezinárodních vztazích v počáteční fázi vaší akademické kariéry? Vnímáte nějaké posuny ve svém pohledu na svět a ve svých teoretických východiscích?

Na střední škole jsem toho moc nepřečetl, tehdy se společenské vědy nevyučovaly. Ale chodil jsem na kurzy historie, na jeden velmi dobrý kurz evropské historie, za ten jsem opravdu vděčný. Takže jsem četl nějaké historické knihy, ale nijak neovlivnily moje pozdější intelektuální a teoretické směřování. Když jsem šel na univerzitu, nevěděl jsem, jestli mám studovat vládnutí (*government*), nebo matematiku. Hned na začátku jsem absolvoval kurz o vládnutí a kurz matematiky a bylo mi jasné, že mým hlavním oborem bude politická věda. Ten kurz o vládnutí nebyl nějak výjimečně dobrý. Byla to malá univerzita (Oberlin College, Ohio – pozn. V. B.) a na mezinárodní politiku měli jenom jednoho vyučujícího, emigranta z Maďarska. Úžasný chlapík, opravdu jsem ho měl rád. Jako učebnici používal Morgenthaua (1948), ale jeho způsob výuky byl velmi „neanalytický“.

Poslední dva roky na univerzitě jsem strávil v knihovně, kde jsem se pídil po nových knihách o mezinárodní politice. A tam jsem narazil na knihu Thomase Schellinga *The Strategy of Conflict* (1960) a na *Deterrence and Defense* od Glenna H. Snydera (1961). Ta témata mě hodně zajímala a obě knihy na mě měly obrovský vliv. A stále mají. Snyder mě později shodou okolností učil na Berkeley, kde jsem dělal doktorát. Když jsem jej dokončil, pozval mě Thomas Schelling² na Harvard, dodnes jsme kamarádi. Chci říct, že ty dvě knihy opravdu hodně ovlivnily moje smýšlení o mezinárodní politice. Základy teorie her. Žádná složitá matematika, ale ta hlavní myšlenka, že máme zkoumat interakce, a ne jednotlivé oddělené akce států. Interakce mají strategickou povahu: při rozhodování o tom, jaký bude náš další krok, bereme v úvahu nejenom naše vlastní chování a preference, ale musíme předvídat chování toho druhého a zároveň počítat s tím, že protistrana předjímá naše chování. Od toho se odvíjí spousta paradoxů a závažných argumentů.

Důležité je Schellingovo a Snyderovo rozlišení mezi odstrašováním (*deterrence*) a obranou (*defense*), což je i název Snyderovy knihy, a mezi donucením (*coercion*) a použitím síly (*brute force*). Otázka, jak fungují hrozby a donucení v mezinárodní politice, mě zajímala, už když jsem vyrůstal v době druhé světové války a počínající studené války, když Sověti sestřelovali americká letadla nad Jadranem. Ale tehdy jsem neměl k dispozici žádné koncepty, pomocí kterých bych mohl o těchto věcech uvažovat.

V té době byl zásadním zahraničněpolitickým problémem vztah k Sovětskému svazu. Přesněji řečeno tzv. raketová propast (*missile gap*). Na konci 50. let jsme si mysleli, že Sověti jsou hodně napřed – Sputnik a tak dále. Raketová propast mě velmi zajímala. V *New York Times* vyšlo několik důležitých článků, které odhalily, že informace, jimž věřili lidé ve vládě, byly mylné. Zapadalo to do mých obecných úvah o donucení, vyjednávání a teorii her. Řešil jsem i otázky jaderné strategie, přezítí prvního úderu a tak dále.

Když jsem byl na univerzitě, měl jsem hodně „jestřábí“ pohled na studenou válku. Hlavní problém jsem viděl v sovětské agresivitě, proti níž bylo potřeba postavit pevnou politiku odstrašování a hrozeb. To byla moje politická pozice. V polovině 60. let jsem kritizoval válku ve Vietnamu od samého počátku. Studoval jsem gerilovou válku a věděl jsem, že nemůžeme vyhrát. Na druhou stranu jsem chápal argument zastánců války, že bylo potřeba demonstrovat odhodlání, což bylo v souladu s tezemi teorie her.

SETKÁNÍ TEORIE HER S POLITICKOU PSYCHOLOGIÍ

Předjme tedy k vašemu příspěvku do teoretických debat. Zajímalo by mě, jak jste skloubil teorii her, která většinou pracuje s jasnou maticí výplat, s koncepty, jako je vnímání, nejistota a chyby ve vnímání. Ty věci se zdají neslučitelné. Na jedné straně formalizovaný, kvantifikovaný model teorie her, s nímž pracují hlavně realisté, a na druhé straně ideje, myšlenky, vnímání – tedy pojmy, s nimiž pracují hlavně liberálové a konstruktivisté.

Diskuse o přínosech teorie her se vedla hlavně v 60. letech, přičemž teorie her byla kritizována hlavně z řad politické levice. Kritikové tvrdili, že Schellingovy úvahy vedou ke

konfliktům – stačí se podívat na název jeho knihy *The Strategy of Conflict* (Schelling 1960). Poněkud překvapivě byl jedním z nejhlasitějších Schellingových kritiků i Anatol Rapoport, klíčová osobnost teorie her. Kanadčan, politicky na levici, který však napsal *Fights, Games, and Debates* (Rapoport 1960) – první knihu, jež vysvětlila teorii her lidem, kteří neznali matematiku. Přestože jsme každý politicky někde jinde, obdivoval jsem ho. Je vidět, že autoři teorie her měli rozdílné politické vize.

Ale zpátky k vaší otázce. V zásadě máte pravdu. Existuje napětí mezi politickou psychologií a teorií her. Pokuším se vysvětlit, jak jsem se k té kombinaci dostal. V době vietnamské války se konala akademická konference ke klíčovým problémům studené války: odstrašování a podobné věci. Účastnil se jí i Thomas Schelling a kritikové politiky odstrašování. Na této konferenci měl Schelling přednášku, která byla později přetištěna jako kapitola v jeho knize *Arms and Influence* (Schelling 1966). Když jsem tehdy poslouchal debatu mezi zastánci a odpůrci politiky odstrašování, uvědomil jsem si, že rozdíl mezi oběma tábory nespočívá v jejich odlišném pohledu na svět, ale v jejich odlišném vnímání sovětských úmyslů. V jádru celého sporu leželo rozdílné vnímání protivníka a jeho úmyslů.

Tuhle myšlenku jsem pak rozpracovával ve své disertaci, v níž jsem začal pracovat na tom, čemu se dnes říká politická psychologie. Přestože jsem nesouhlasil s názorem Anatola Rapoporta a řady sociálních psychologů na studenou válku, souhlasil jsem s jejich obecným argumentem, že je potřeba sledovat, jak se státy vzájemně vnímají. Problematika vzájemného vnímání nebyla v té době dostatečně prozkoumána. Ne že by se tomu vůbec nikdo nevěnoval. Byla tady klasická kniha o překvapivém útoku na Pearl Harbor od Roberta Wohlstetterové (1962), která měla obrovský vliv na moji pozdější práci vládního poradce a na mé úvahy o tom, jak zpracováváme zpravodajské informace a jak dochází k selhání zpravodajských služeb. A pak tu byl Ole Holsti, který ve své disertaci zkoumal obrazy, přesněji řečeno analyzoval způsob, jakým John F. Dulles vnímal Sovětský svaz (Holsti 1962). Takže pár lidí se těmto otázkám věnovalo, ale bylo jich málo. Proto jsem se rozhodl jít ve své disertaci směrem k politické psychologii.

Zároveň jsem byl veden dvěma dalšími věcmi. Za prvé, proces vnímání není pasivní. Státy vnímají a zpracovávají signály, které vědomě vysílá druhá strana. Abych pochopil způsob, jak státy vnímají (*perception*), musel jsem analyzovat i signalizování (*signaling*). Za druhé, byl jsem silně ovlivněn Schellingem, který na celou problematiku pohlíží prizmatem ekonomických teorií a který postupuje hodně deduktivně.

Postupně se ukázalo, že celý projekt je mnohem větší a ambicióznější, než aby z něj byla jenom disertace. Proto jsem z něj vyčlenil část věnující se signalizování a tu jsem předložil jako disertaci (publikována jako Jervis 1970). Pak jsem se vrátil k psychologickým otázkám, z čehož vzešla kniha *Perception and Misperception* (Jervis 1976). Každá z těch dvou knih je psána jiným stylem. První kniha *The Logic of Images* o signalizování (Jervis 1970) je psaná v schellingovském deduktivním stylu, který je typický pro ekonomy. Možná proto moje kniha společně se Schellingovými pracemi (Schelling 1960, 1966) ovlivnila Michaela Spenceho, který jako první rozpracoval signalizování v ekonomii (Spence 1974), za což později dostal Nobelovu cenu. Při práci na první knize mě však hodně inspiroval i sociolog Erving Goffman a jeho kniha *The Presentation of Self in Everyday Life* (Goffman 1959, česky Goffman 1999). Naopak druhá kniha *Perception and Misperception* (1976) sice pracuje s teoriemi (psychologickými teoriemi o zpracování informací), ale je mnohem víc induktivní než kniha první.

Abych konečně zodpověděl vaši otázku: Uvědomuji si, že (politická) psychologie a teorie her míří každá jiným směrem (viz například Jervis 2002). Zároveň však jak politická psychologie (a konstruktivismus, který je podle mě zčásti postaven na politické psychologii), tak teorie her vycházejí z předpokladu strategické interakce. Přistupují ke strategickému chování trochu jinak, a přesto se překrývají. Teorie her pracuje se strategickými interakcemi. Zároveň je však potřeba si uvědomit význam vnímání (a signalizování)

v procesu strategických interakcí. Světu dominuje vnímání, a máte-li být inteligentním „signalizátorem“, musíte to vzít v potaz. Politologickou literaturu, která pouze přebírá nejzákladnější ekonomické argumenty a ignoruje význam signalizování a vnímání, považují za naivní.

Z opačné strany, když čtete konstruktivisty, jako je Wendt (1999), sociální interakce jsou pro něj naprosto zásadní. Nezajímá ho, co se děje na úrovni individua, ale procesy socializace. V tom se shodne s teorií her, která se soustředí na to, jak každý z nás úmyslně či neúmyslně ovlivňuje toho druhého. Politická psychologie (a potažmo i konstruktivisté) či teorie her (a potažmo i teorie racionální volby) pracují s předpokladem, že naše chování vychází z našich očekávání toho, co se stane, a z očekávání toho, co bude očekávat ten druhý.

O překrývání mezi konstruktivismem a teorií racionální volby vyšel jeden zajímavý článek, který společně napsali Wendt a Fearon (Fearon – Wendt 2002). Myslím si, že existují oblasti, v nichž se teorie her (teorie racionální volby) a politická psychologie (konstruktivismus) sblíží a překrývají. Snažím se oba proudy myšlení sblížit a ukázat, kde se překrývají. Pokusil jsem se o to například i v knize *System Effects* (Jervis 1998), která možná není tolik známá, ale velmi si jí cením (získala cenu *APSA's Psychology Section Best Book Award*). Zabývám se v ní nežádoucími důsledky, nelinearitou chování systému. Kniha je hodně schellingovská, pracuje se strategickými interakcemi, některé z mých argumentů se nesou čistě v racionalistickém duchu (hodně ji využívají i ekonomové pracující s teorií her). Zpracovávám poznatky o chování fyzických a biologických systémů, hodně pracuji s ekologií a různými evolučními teoriemi. Ale zároveň je tam hodně psychologie.

O ZKLAMÁNÍ Z KONSTRUKTIVISMU A O INSPIRATIVNÍM REALISMU

Rád bych se přesunul k obecnějším otázkám týkajícím se vaší teoretické perspektivy. Považujete se za realistu? A co si myslíte o současných trendech v mezinárodních vztazích, například o konstruktivismu, který je v Evropě poměrně populární?

Tuhle otázku dostávám neustále. Jestli jsem nebo jestli jsem vůbec někdy byl realistou... Myslím, že je obtížné mě kategorizovat, protože používám vícero různých stylů psaní a uvažování. Moje práce kombinuje realismus a to, čemu se dnes říká konstruktivismus. Souhlasím s realistickou tezí, že na počátku je síla (tvrdá moc v Keohaneově slovníku). Na konci nemusí být moc, ale na počátku mých úvah je moc. Při pohledu do historie mezinárodní politiky vidíte, že anarchie, použití síly a bezpečnostní dilema jsou těmi zcela základními výchozími body. Neodmítám liberální argumenty o významu domácí politiky – pokud analyzuji každodenní události v mezinárodní politice, vnitrostátní faktory jsou důležité. Ale v pozadí je otázka moci, (ne)schopnosti států uzavírat a vynucovat závazky a dohody. Schopnost dodržovat svoji část dohody a vynutit si plnění ze strany těch druhých.

Moc se mi líbí název Wendtova článku *Anarchy Is What States Make of It* (Wendt 1992). Přesto mi na jeho argumentu něco neseď. Pokud se podíváte do minulosti, do historie nejen Západu, ale i dalších regionů, velmi pravděpodobně narazíte na přetrvávající nejistotu ohledně úmyslů ostatních, nutnost spolehnout se na vlastní síly (*self-help*) a soupeření o moc.

Možná v teorii platí, že pokud bychom sdíleli jiné vnímání anarchie (jinou kulturu anarchie), chovali bychom se pak odlišně. Ale při pohledu do minulosti vypadá realita trochu jinak. Wendtova představa o třech stádiích vývoje kultury anarchie (Wendt 1999: 246–312) podle mě nefunguje.

Vezměte si třeba tuto část světa. Žijete v oblasti, kde se neválčí, nemusíte se bát ruských tanků v ulicích Prahy. Jak jsem si však mohl všimnout, v myšlení lidí přetrvávají

obavy ohledně ruských úmyslů. Nemá Rusko v úmyslu obnovit svoji sféru zájmu? Jak bychom na to měli reagovat? Konstruktivisté mají pravdu v tom, že vaše ideje a uvažování ovlivňují vaše jednání ve vztahu k Rusku (a ruské jednání ve vztahu k vám). Ale ty výše zmíněné obavy přetrvávají a konstruktivisté nedokážou vysvětlit, proč tomu tak je.

V principu souhlasím s konstruktivistickými argumenty o významu společenských faktorů. Podobně jako konstruktivisté i já hodně stavím nejenom na individualistické kognitivní psychologii, ale i na politické psychologii, na sociální psychologii. Naše představy se neutvářejí v izolaci od společnosti. Bohužel sama aplikace konstruktivismu často pokulhává.

Za prvé, konstruktivistické práce jsou nezřídka nesrozumitelné až obskurní, postrádají jasný smysl a sdělení. Konstruktivisté mají sklon půjčovat si teze francouzských poststrukturalistů, které Francouzi sami opustili před dvaceti lety, protože konečně dostali rozum. Konstruktivisté hodně zaspali dobu. Za druhé, konstruktivistická teorie není dostatečně rozvinutá. Konstruktivisté nemají dostatečně podchycené společenské a psychologické procesy, které stojí v pozadí jejich úvah a argumentů.

Postrádáte teorie středního dosahu?

Ano. Takové, které by zachycovaly kauzální mechanismy. Některé varianty konstruktivismu zcela rezignovaly na pojem kauzality. V tomto okamžiku ztrácím zájem. Mě zajímá kauzalita a myslím si, že bychom se jí neměli zcela vzdávat...

... omlouvám se, že vás přerušuji, ale vždyť právě to se snažil dělat Wendt. Jeho variantu konstruktivismu se zaměřuje na kauzalitu a přebírá epistemologická východiska mainstreamové vědy.

Ano, Wendt se o to snažil. Ale aby byl ve svém teoretizování úspěšný, potřeboval by se víc zaměřit na konkrétní případy a příklady. Moje knihy jsou vždycky plné příkladů. Jednak je to zajímavé pro čtenáře, jednak tím ozřejmují smysl svých teoretických argumentů a ilustrují fungování kauzálních mechanismů. Hodně konstruktivistů, Wendta nevyjímaje, se nikdy nedostane na tuto úroveň detailu. Kdysi měl Wendt na Kolumbijské univerzitě přednášku, a když skončila, šli jsme společně se studenty na pivo. A bavili jsme se o tom, kdo z nich analyzuje jaké případy a v tu chvíli se ozval Wendt: „To je skvělé, že děláte případové studie, protože já jsem ve svém výzkumu nikdy případy nedělal.“ Myslím si, že hodně konstruktivistických prací nedokáže zachytit, jak věci opravdu fungují. I když některé konstruktivistické práce analyzují historické případy, jsou méně detailní a pečlivé, než by bylo potřeba.

Já čtu *European Journal of International Relations*, oponuji jejich články a sedím v redakční radě. Učím konstruktivismus ve svých kurzech o teorii mezinárodních vztahů. Ale myslím si, že konstruktivismus zatím není vyzrálou teorií. Nedostatečně pracuje s empirickým materiálem. Kromě toho si myslím, že si konstruktivisté neuvědomují v dostatečné míře svoje vlastní teoretická východiska, jejich útoky na realismus jsou v tomto ohledu pokrytecké. Zatím jsem z konstruktivismu docela zklamáný. Potenciál má, uvidíme, kam se bude v budoucnu ubírat.

Jak v tomto ohledu pohlížíte například na práci konstruktivisty Jeffreyho Checkela, který se snaží namísto abstraktního metateoretizování formulovat konstruktivistickou teorii a konkrétní konstruktivistické kauzální hypotézy (viz debatu mezi Checkelem 2001a, 2001b a Moravcsikem 1999, 2001)?

Tleskám jeho snaze. Sice to ještě není dotážené, ale toto je směr, kterým by se konstruktivismus měl vydat. Martha Finnemoreová (viz například 1996) je v tomto ohledu dál. Samozřejmě se potom můžete ptát, do jaké míry je její práce konstruktivistická.³

Jiným opravdu dobrým příkladem je práce Bruce Cronina o proměnách italské a německé identity v době sjednocení Itálie a Německa v 19. století (Cronin 1999).

Co považujete za nejdůležitější teoretickou debatu v současných mezinárodních vztazích? Pokud tedy vůbec nějaká debata existuje.

Dovolte mi nejdřív ještě jednu poznámku k realismu. Mearsheimer a debata mezi ofenzivním a defenzivním realismem mi pomohli ujasnit si některé věci týkající se bezpečnostního dilematu. Cokoliv, co Mearsheimer napsal, považuji za velmi užitečné právě proto, že ty věci tak vyhrocuje a polarizuje. Ano, zčásti udělal realismu medvědí službu, ale zároveň to bylo velmi přínosné. Protože dovedl do důsledků, byť bizarních, určitou argumentaci.

Když vyšel jeho článek *Back to Future* (Mearsheimer 1990), vtipkoval jsem se svými studenty, že v *International Security* udělali chybu a že omylem vypustili závěrečný odstavec. V tom posledním odstavci měl Mearsheimer vysvětlovat, že chtěl jenom ukázat, k jakým absurdním predikcím může vést logická aplikace neorealistických argumentů, a že je potřeba přehodnotit některé z našich východisek. Byl to samozřejmě vtip, Mearsheimer žádný takový závěr nenapsal.⁴

Ale vážně. Opravdu si myslím, že přínos Mearsheimerova článku je v tom, že logicky ukazuje důsledky „tvrdé“ verze realismu. Jeho předpověď je šílená, a jak se ukázalo, zcela chybná. Přínos jeho článku (Mearsheimer 1990) a knihy (Mearsheimer 2001) však spočívá v teoretické integritě, srozumitelnosti a jasnosti jeho argumentace. Mearsheimerův model často neodpovídá realitě, byť si to John moc nepřipouští. Ale jeho texty mají obrovskou intelektuální sílu a velkou hodnotu pro nás ostatní.

Zpátky k vaší otázce. Nejsem si jistý, jestli dnes lze najít jednu hlavní velkou debatu, což ani není na škodu. Asi má smysl rozlišovat mezi realismem, liberalismem a konstruktivismem (Katzenstein – Keohane – Krasner 1998). Na druhou stranu bychom se měli víc soustředit na podstatu jednotlivých teoretických proudů, a ne na rozdíly a hranice, které mezi nimi akademici nakreslili. Myslím si, že liberalismus, konstruktivismus a realismus zachycují podstatné aspekty mezinárodní politiky, každý z nich má co říci ze své vlastní perspektivy. Jejich přínos je srovnatelný, což říkám i studentům ve svém úvodním kurzu. Vědec by měl být schopen využívat rozdílné, ne-li rovnou protichůdné přístupy. Moje vlastní práce je v tomto směru eklektická – viz moje kombinování teorie her a politické psychologie.

Na druhou stranu některé z argumentů Petera Katzensteina a Rudry Sila (2010a, 2010b) ve prospěch analytického eklekticismu považuji za přehnané. Člověk nesmí být příliš eklektický, tady bych spíš souhlasil s Onufovou kritikou Katzensteinova eklekticismu (Beneš 2010: 103). Například i po svých studentech požaduji, aby si pro svoji závěrečnou esej vybrali jakýkoliv empirický případ a pokusili se na něj aplikovat dvě různé teorie mezinárodních vztahů. A vždycky je varuji před přílišným eklekticismem. Před tím, čemu říkám *stew*. Víte, co mám na mysli, když všechno smícháte dohromady...

...ano, říkám tomu guláš nebo Eintopf.

Tomu je třeba se vyhnout. Měli bychom dělat to, co Mearsheimer. Teprve pak můžeme vést nějakou smysluplnou odbornou debatu. Myslím si, že je velmi důležité zachovávat analytickou jasnost, preciznost a odlišitelnost jednotlivých teorií.

Ale zpátky k oboru mezinárodní vztahy. Současným problémem je možná rozšiřování hranic celé disciplíny. Hrozí, že lidé budou příliš zaneprázdnění a nebudou mít příležitost se spolu utkat a debatovat. To by bylo opravdu špatné.

Dochází k fragmentaci celé disciplíny?

Fragmentace politických věd je realitou. Před čtyřiceti nebo padesáti lety měl každý student docela dobrý přehled o dění v oboru. O srovnávací politologii, o mezinárodních

vztazích. Dnes to není možné. Já sám dostávám něco mezi dvaceti a pětadvaceti časopisy. Když jsem studoval, tak v oboru mezinárodní vztahy vycházely jenom čtyři časopisy, které stálo za to číst. Specializace je důležitá, je však otázkou, jestli nezašla příliš daleko.

PRÁCE PRO AMERICKOU ADMINISTRATIVU

Na závěr bych se rád zeptal na vztah akademické sféry a politické praxe. I na vaše osobní zkušenosti konzultanta pro americkou státní správu.

Chtěl bych zdůraznit, že jde o obousměrnou interakci. Naše teorie mají co říci k reálné politické praxi. Zároveň náš obor průběžně reflektuje dění ve světě, i když si to někdy málo uvědomujeme. Nové a překvapující události, kterým nerozumíme a s nimiž třeba i nesouhlasíme, stimulují naše myšlení a mohou vést až k přehodnocení našich základních východisek. Hodně jsem kritizoval válku v Iráku a Bushovu doktrínu (Jervis 2003, 2005a, 2005b). Promyšlení a zkoumání těch věcí obohatilo moje znalosti o fungování zahraniční politiky a mezinárodních vztahů.

Zároveň akademické teorie nepřímou ovlivňují politickou praxi. Myslím, že to byl John Maynard Keynes, kdo řekl, že hospodářská politika často odráží myšlení akademických pisálků, kteří jsou už mnoho let po smrti, protože politici absorbovali jejich akademické teorie (Keynes 1936: 383). Wendt by tohle řekl například o zhoubném vlivu realismu.

Politici samozřejmě nečtou *American Political Science Review* nebo *European Journal of International Relations*. Na druhou stranu střední kádry státní správy jsou plně lidí s Ph.D. Hodně mých studentů se dostalo do Bushovy a Obamovy administrativy, občas je potkávám a vím, že čtou i moje poslední knihy. Ať se nám to líbí, nebo ne, koncepty, které jsme vymysleli, ovlivňují myšlení lidí.

Ve svých konzultacích a poradenství pro vládu se hodně snažím propagovat metodologickou přísnost. Ne že bych jim nabízel učebnice statistiky nebo učebnici od Kinga, Keohane a Verby (1994). Ale když čtu zpravodajské analýzy, což dělám poměrně často, nutím autory k tomu, aby jasně vymezili svá východiska, aby z nich logicky vyvozovali. Aby přemýšleli i o alternativních vysvětleních zkoumaných fenoménů. Bojuji za větší zřetelnost, explicitnost a analytickou přísnost, spíše než že bych nabízel nějaké konkrétní teorie. V tom podle mě spočívá přínos akademické sféry.

Takže metodologie, způsob práce jsou důležitější než substance našich empirických analýz a našich teorií?

Dá se to tak říci. I když substance je také důležitá. Vezměte si třeba vztahy se Severní Koreou a Íránem, kterým věnují USA velkou pozornost. Na oba případy můžete použít teorii odstrašování nebo se můžete ptát, za jakých podmínek by fungovalo donucení. V těchto otázkách jsem poskytoval poradenství ministerstvu obrany, jehož výsledkem byl kratší text o podmínkách, za jakých nátlaková diplomacie funguje (Jervis 2008).

Z rozhovoru s Nicholasem Onufem jsem získal dojem, že ke kontaktu mezi americkou akademickou sférou a politickou sférou dochází jen velmi zřídka. Vy však máte k americké administrativě velmi blízko – poskytujete jim poradenství a konzultace. Je v tomto ohledu vaše pozice výjimkou?

V 50. a na začátku 60. let byly vztahy mezi americkými univerzitami a vládou velmi úzké. Kenneth Waltz byl v tomto ohledu výjimkou, ale většina ostatních akademiků (viz například Thomas Schelling, Henry Kissinger) pracovala pro vládu nebo s ní udržovala intenzivní kontakty. Vietnamská válka vrazila mezi obě komunity klín. Tato rána se nikdy nevyléčila, naopak se propast mezi oběma světy prohlubovala, protože odborné texty jsou abstraktnější a inspirované ekonomickým teoretizováním (na rozdíl od klasických prací

jako například Wolfers 1962). Současní špičkoví vědci buď pracují s obrovskými soubory dat (vysoké N – vysoký počet případů), nebo po vzoru ekonomie vymýšlejí abstraktní modely, které ne vždy fungují. Nemají smysl pro historii, neznají jednotlivé případy.

Občas se setkávám s lidmi z administrativy a vidím tu propast mezi oběma světy. Pokud ale (podobně jako já) zkoumáte konkrétní případy, přibližujete se uvažování lidí ve vládě a je pro vás snazší s nimi mluvit. Ne že bych se dostal k lidem na nejvyšší úrovni, pokud si pamatuji, nikdy jsem nemluvil s ministrem či ministryní zahraničních věcí, úřadujícím členem kabinetu ani s poradcem pro národní bezpečnost. V posledních asi deseti letech jsem se však často potkával s lidmi na úrovni *Deputy Assistant Secretary* (přibližně ekvivalent českého vrchního ředitele sekce – pozn. V. B.). Hodně mi přitom pomohlo, že díky své práci pro *CIA Historical Review Panel* disponuji potřebnými bezpečnostními prověrkami.

Bezpečnostní prověrka je opravdu důležitá. I když zrovna neprobíráme přísně utajované skutečnosti, moje bezpečnostní prověrka je pro ně známkou důvěryhodnosti. Navíc vědí, že mám určité ponětí o tom, jak státní správa funguje a jaké problémy řeší. Takže ke mně mohou být trochu víc otevření. Můžeme se bez obalu bavit o jejich práci, o jejich analýzách. Po pravdě řečeno, z tajných materiálů se člověk nedozví nic převratného. Ale usnadňuje to konverzaci s lidmi ze státní správy. Nemusejí nad každou větou přemýšlet, jestli mi náhodou neřekají nějakou utajovanou informaci. Někteří akademici mají bezpečnostní prověrky, ale je pravda, že jich není mnoho.

¹ Rozhovor proběhl dne 6. května 2010. Úvod, poznámky pod čarou a odkazy na literaturu doplnil Vít Beneš.

² Thomas C. Schelling je nositelem Nobelovy ceny za ekonomii za rok 2005.

³ Onuf ve svém rozhovoru pro *Mezinárodní vztahy* tvrdí, že Martha Finnemoreová není konstruktivistkou, ale liberální institucionalistkou (Beneš 2010: 103).

⁴ Jervisův vtíp o Mearsheimerově úmyslu nemusí být zcela mimo realitu. John Mearsheimer si v závěru svého článku opravdu zachovává odstup od svých chmurných neorealistických předpovědí: „Očekávám, že většina mých předpovědí se nenaplní, většina z nich je totiž v rozporu s dlouhodobými domácími trendy amerického a evropského minění a s přirozenou podstatou zahraniční politiky států“ (Mearsheimer 1990: 56).

Literatura

- Beneš, Vít (2010): Trnitá kariéra konstruktivisty v mezinárodních vztazích: Rozhovor s Nicholasem Onufem. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 45, No. 1, s. 99–108.
- Cronin, Bruce (1999): *Community Under Anarchy: Transnational Identity and the Evolution of Cooperation*. New York: Columbia University Press.
- Fearon, James – Wendt, Alexander (2002): Rationalism v. Constructivism: A Skeptical View. In: Carlsnaes, Walter – Risse, Thomas – Simmons, Beth A. (eds.): *Handbook of International Relations*. London: Sage.
- Finnemore, Martha (1996): *National Interests in International Society*. Ithaca: Cornell University Press.
- Goffman, Erving (1959): *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Anchor Books.
- Goffman, Erving (1999): *Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon.
- Holsti, Ole R. (1962): The Belief System and National Images: A Case Study. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 6, No. 3, s. 244–252.
- Checkel, Jeffrey T. (2001a): From Meta- to Substantive Theory? Social Constructivism and the Study of Europe. *European Union Politics*, Vol. 2, No. 2, s. 219–226.
- Checkel, Jeffrey T. (2001b): Constructivism and Integration Theory: Crash Landing or Safe Arrival? *European Union Politics*, Vol. 2, No. 2, s. 240–249.
- Jervis, Robert (1970): *The Logic of Images in International Relations*. Princeton: Princeton University Press.
- Jervis, Robert (1976): *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- Jervis, Robert (1980): The Impact of the Korean War on the Cold War. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 24, No. 4, s. 563–592.
- Jervis, Robert (1998): *System Effects: Complexity in Political and Social Life*. Princeton: Princeton University Press.
- Jervis, Robert (2001): Was the Cold War a Security Dilemma? *Journal of Cold War Studies*, Vol. 3, No. 1, s. 36–60.
- Jervis, Robert (2002): Signaling and Perception: Drawing Inferences and Projecting Images. In: Monroe, Kristen R. (ed.): *Political Psychology*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, s. 293–312.

- Jervis, Robert (2003): The Confrontation between Iraq and the US: Implications for the Theory and Practice of Deterrence. *European Journal of International Relations*, Vol. 9, No. 2, s. 315–337.
- Jervis, Robert (2005a): *American Foreign Policy in a New Era*. New York: Routledge.
- Jervis, Robert (2005b): Why the Bush Doctrine Cannot Be Sustained. *Political Science Quarterly*, Vol. 120, No. 3, s. 351–377.
- Jervis, Robert (2008): Bridges, Barriers, and Gaps: Research and Policy. *Political Psychology*, Vol. 29, No. 4, s. 571–592.
- Jordan, Richard – Maliniak, Daniel – Oakes, Amy – Peterson, Susan – Tierney, Michael J. (2009): *One Discipline or Many? TRIP Survey of International Relations Faculty in Ten Countries*. Williamsburg: The College of William and Mary.
- Katzenstein, Peter J. – Keohane, Robert O. – Krasner, Stephen D. (1998): International Organization and the Study of World Politics. *International Organization*, Vol. 52, No. 4, s. 645–685.
- Keynes, John Maynard (1936): *The General Theory of Employment Interest and Money*. London: Palgrave Macmillan.
- King, Gary – Keohane, Robert O. – Verba, Sidney (1994): *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton: Princeton University Press.
- Mearsheimer, John J. (1990): Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security*, Vol. 15, No. 1, s. 5–56.
- Mearsheimer, John J. (2001): *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company.
- Moravcsik, Andrew (1999): “Is something rotten in the state of Denmark?” Constructivism and European integration. *Journal of European Public Policy*, Vol. 6, No. 4, s. 669–681.
- Moravcsik, Andrew (2001): Bringing Constructivist Integration Theory Out of the Clouds: Has it Landed Yet? *European Union Politics*, Vol. 2, No. 2, s. 226–249.
- Morgenthau, Hans J. (1948): *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Knopf.
- Peterson, Susan – Tierney, Michael J. – Maliniak, Daniel (2005): *Teaching and Research Practices, Views on the Discipline, and Policy Attitudes of International Relations Faculty at U.S. Colleges and Universities*. Williamsburg: College of William and Mary, <<http://mjtier.people.wm.edu/TRIP%20summary%20Aug%2017.pdf>>.
- Rapoport, Anatol (1960): *Fights, Games, and Debates*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Schelling, Thomas (1960): *The Strategy of Conflict*. Oxford: Oxford University Press.
- Schelling, Thomas (1966): *Arms and Influence*. New Haven: Yale University Press.
- Sil, Rudra – Katzenstein, Peter J. (2010a): Analytic Eclecticism in the Study of World Politics: Reconfiguring Problems and Mechanisms across Research Traditions. *Perspectives on Politics*, Vol. 8, No. 2, s. 411–431.
- Sil, Rudra – Katzenstein, Peter J. (2010b): *Beyond Paradigms: Analytic Eclecticism in the Study of World Politics*. London: Palgrave Macmillan.
- Snyder, Glenn H. (1961): *Deterrence and Defense: Toward a Theory of National Security*. Princeton: Princeton University Press.
- Spence, A. Michael (1974): *Market Signaling: Informational Transfer in Hiring and Related Screening Processes*. Cambridge: Harvard University Press.
- Wendt, Alexander (1992): Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, Vol. 46, No. 2, s. 392–425.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wohlstetter, Roberta (1962): *Pearl Harbor. Warning and Decision*. Stanford: Stanford University Press.
- Wolfers, Arnold (1962): *Discord And Collaboration: Essays On International Politics*. Baltimore: Johns Hopkins Press.